

Bärstad, Hallersrud 1:67 Hammarö socken och kommun, Värmlands län

Bedömning av kulturmiljö

Bakgrund

Med anledning av att Hammarö kommun har en ny detaljplan på gång för ny förskola på Bärstad, Hallersrud 1:67, har Kulturlandskapet fått i uppdrag att inkomma med en bedömning angående kulturmiljön. Strax söder och sydväst om planområdet finns registrerade fornlämningar i form av stensättningarna Hammarö 67:1 och 68:1. Inga arkeologiska undersökningar har tidigare företagits inom eller i anslutning till planområdet.

Frågorna var:

- Hur troligt är det att det finns fler lämningar inom Hallersrud 1:67?
- Hur känsliga är de fornlämningar som finns för påverkan?
- Är det troligt att det kommer behövas en arkeologisk utredning inom området?

Metod

Fältstudien utfördes genom besiktning i fält 2015-12-11, i plusgrader och utan snö. En besiktning av de två stensättningarna RAÄ 67 och 68 gjordes. Ytterligare gravar, samt hållristningar och lämpliga boplatslägen eftersöktes. En bedömning av visuell påverkan på gravarna från planområdet gjordes.

Hammarö 67:1, platsen för Hammarö 68:1, samt de inom och i anslutning till planområdet nypåträffade eventuella lämningarna har fotograferats och mätts in med GPS. Det rör sig om den alternativa platsen för Hammarö 68:1, samt tre platser inom planområdet, se vidare nedan under *Resultat*. Observera dock att ingen av dessa rapporteras till FMIS och att de inte bedömts avseende fornlämningsstatus.

Resultat

Angivet planområde är cirka 27 500 m². Vägen norr om planområdet håller dock på att byggas om, vilket innebär att det område som besiktigats är cirka 5000 m² mindre.

Området utgörs av flack skogsmark beväxten med främst tall men även en del björk. Tallen växer relativt glest på sandig mark med en del uppstickande men överlavade hållar. Björk och pors växer i de tämligen blöta partier som genomkorsar området i nord-sydlig riktning.

Registrerade lämningar

Hammarö 67:1 beskrivs i FMIS som ”Stensättning?” belägen på krön av flackt höjdparti på berg i dagen i gles tallskog. Stensättningen beskrivs som närmast rund, 2 m i diameter och 0,1 m hög. Fyllningen beskrivs som överlavad och bestående av 0,15-0,25 m stora stenar. Stensättningen beskrivs som ställvis omplockad och med osäker ursprunglig utbredning.

I fält konstateras att stensättningen numera är belägen på ett hygge, och att de rishögar som placerats på den och de hjulspår som löpte ytterst nära pekar på att man ej tagit hänsyn till den i samband med avverkning. Den är nu mycket överlavad vilket gör den mycket svår att se. Någon bedömning av hur intakt den är gjordes inte i fält.

Även *Hammarö 68:1* beskrivs i FMIS som ”Stensättning?”. Den anges vara belägen på krön av liten bergshöjd på hållmark och i en kraftledningsgata. Den beskrivs som sannolikt ursprungligen rund, med en diameter på cirka 2 m och 0,1 m hög. Fyllningen anges bestå av 0,1-0,25 m stora flata skärviga stenar. Stensättningen beskrivs som mycket omplockad och med utkastad sten i norr.

I fält kunde denna stensättning inte identifieras med säkerhet. Kraftledningen har blivit markförlagd relativt nyligen, vilket i partier med tunn jordmån inneburit att denna skrapats över kabeln. Man har även kört i ledningsgatan, med grävmaskin i samband med markförläggandet, men kanske också med skogsmaskiner i samband med avverkning av närliggande ytor. På den plats Hammarö 68 skulle ligga enligt FMIS finns inga som helst spår kvar. Andra krönlägen i kraftledningsgatan i omedelbar anslutning till den angivna punkten avsågtes med tanken att den kunde vara felaktigt inprickad. Åt väster består närmaste krön av grus varför denna plats bedöms som mindre sannolik. Cirka 30 m öster om angiven punkt i FMIS finns emellertid en mindre bergsklack med vad som kan vara rester av en stensättning, dock skadad av de markarbeten och trafik som beskrivits ovan. Denna eventuella stensättning bestod nu av ett 4x3 m stort och 0,05 m tunt jordblandat lager med små stenar, 0,05-0,2 m stora, och delvis överlavad. Anläggningen har körts över med grävmaskin eller skogsmaskin, och flera av de något större stenarna har härvid spruckit eller krossats.

Nyupptäckta lämningar

Ytterligare gravar inom planområdet har eftersökts men inte hittats. På en punkt (utmärkt med 1 på karta) iaktogs dock ett uppstickande bergsparti med lösa mindre stenar på ovansidan. Vid en eventuell framtida utredning kan denna kontrolleras. Vid föreliggande fältbesiktning gjordes ingen avtorvning.

Inom planområdet finns även rester efter en konstruktion (utmärkt med 2 på karta), vilken enligt en förbipasserande utgör rester efter ett ammunitionsförråd tillhörande hemvärnet.

I norra delen av planområdet i anslutning till den nydragna vägen, finns en konstruktion i form av en vall (cirka 0,9 m hög och 1,5 m bred) vilken omgärdar ett platt område, totalt cirka 10x13 m stort. Denna är utmärkt med 3 på karta. Vallen visar sig vid provstick med jordsond bestå av sand. Innanför vallen är sandlagret tunnt. Detta skulle kunna utgöra resterna efter ett mindre sandtag, men nivåskillnaden utanför och innanför vallen är minimal. Kanske har denna konstruktion med hemvärnets aktiviteter att göra?

Området är högt beläget för att vara på Hammarö, och har utgjort en mindre ö redan för 7000 år

sedan (SGU kartgenerator). Detta innebär att det inte är uteslutet att det finns stenålderslämningar inom planområdet. Området är dock mycket flackt och det finns inga naturligt goda boplatslägen. Eventuella besök bör därmed ha varit av kortvarig och tillfällig karaktär.

Inga hållristningar har hittats inom området.

Historiska kartor

Under så väl 1800- som 1900-tal har planområdet ingått i ett större skogsområde (se tex Häradsekonomska kartan 1883-95, Ekonomiska kartan 1962). Dock verkar planområdet ursprungligen ha ingått i Gråbergs ägor (Gråberg Storskifte 1797).

Den väg som går in norrifrån i områdets västra del har *möjligen* tidigare anslutit till den väg som gått vidare upp till Gråberg. Eventuellt är det denna väg som syns på laga skifteskartan från 1848 (Gråberg Laga skifte 1848). Den är dock inte inritad vare sig på häradsekonomska kartan från 1883-95 eller ekonomiska kartan från 1962. Eventuellt kan den snarare sättas i samband med hemvärnets ammunitionsförråd (punkt 2).

På de kartor som studerats finns inga gårdar eller torp angivna inom planområdet. Omedelbart öster om planområdet är före detta Hägensbergs skola belägen (Gråberg 1:23). Skolan i Hägensberg var den första permanenta småskolan som byggdes på Hammarö, och byggdes 1867-1869.

Bedömning kulturmiljö

Hur troligt är det att det finns fler lämningar inom Hallersrud 1:67?

Planområdet är troligtvis inte mycket använt under förhistorisk tid. Det är tänkbart att det finns lämningar från stenålder, men dessa bör i så fall utgöras av tillfälliga lägerplatser snarare än mer varaktiga boplatser. Kanske har denna flacka ö av sand och berghällar lämpat sig väl för jakt?

Det är tänkbart att det finns ytterligare gravar (fr a punkt 1), sett till de två gravarna strax utanför planområdet, men det finns inga givet bra lägen.

Hur känsliga är de fornlämningar som finns för påverkan?

Stensättningar skulle potentiellt kunna vara utsatta för risk att bli 'sönder-lekta' i det fall de ligger i nära anslutning till en förskola. I det här fallet bedöms risken att lämningarna skadas allvarligt eller helt förstörs i samband med skogsbruket som betydligt större. Risken för visuell påverkan bör i sammanhanget vara minimal.

Är det troligt att det kommer behövas en arkeologisk utredning inom området?

Denna fråga är svår att svara på, och beslut om detta fattas av Länsstyrelsen i Värmlands län. Kulturlandskapets bedömning är att det eventuellt kan vara intressant att söka efter stenålderslämningar, då denna tid är mycket lite känd på Hammarö. Det finns som sagt ovan dock inga specifika ytor inom området som skulle vara mer lämpliga som boplatseytor. Vidare kan byggnadslämningen (punkt 2) vara av intresse att utreda avseende användning, även om den är uppförd under 1900-tal. Intresset för militära lämningar brukar vara stort.

Rekommendation

Kulturlandskapet rekommenderar att Hammarö 67:1 blir föremål för en arkeologisk undersökning,

då framtida skogsarbete troligen kommer att skada stensättningen ytterligare. I en mer 'ursprunglig' skogsmiljö skulle Hammarö 67:1 teoretiskt kunna illustrera den här typen av oansenliga gravläggningar. Som det är nu när den är belägen under rishögar på ett hygge är den pedagogiska potentialen minimal.

Kulturlandskapet rekommenderar vidare att Hammarö 68:1 blir föremål för en arkeologisk undersökning, för att dokumentera eventuella rester efter graven. Denna undersökning bör omfatta båda platserna, dvs den i FMIS utmärkta samt den 30 m öster om som beskrivits ovan.

Om dessa undersökningar utförs bör kostnadsansvaret inte åläggas ansvariga för planarbetet då fornlämningarna inte är belägna inom planområdet.

Källor

Internet

SGU http://apps.sgu.se/kartgenerator/maporder_sv.html

I manus

Kulturmiljöprogram Hammarö kommun

Lantmäteriet

Hammarö socken Gråberg nr 1	Storskifte	1797
Hammarö socken Gråberg nr 1	Laga skifte	1848
Hammarö J112-71-23	Häradsekonomiska kartan	1883-95
Hammarö J133-10D6e64	Ekonomiska kartan	1962

Hallersrud 1:67

- Planområde
- Ungefärligt vägområde
- Fornlämning enl FMIS
- Alternativ plats för Hammarö 68
- Punkter nämnda i texten

 Hammarö 68

 Möjlig plats för Hammarö 68

 Hammarö 67

 3

 2

 1